

Adrian Gagli

A süket zeneszerző mítosza

*„A tömeg mindig megrökönyödött azon, miként lehetséges, hogy süket legyen egy zeneszerző. Nincs kizárva, hogy a Beethoven iránti csodálat nagy része fogvatékosságának tulajdonítható.”
(Arthur Honegger, 1951)*

A fejlődésben megrekedett ember felsőbbrendűnek szeretné hinni magát, ezért él benne a többé vagy kevésbé titkos vágy, hogy megalázza a nála magasabb szintre jutottakat: az értelmiségieket, a tudósokat, művészeket, szenteket. A maga szintjére hozva őket, legalábbis bizonyos tekintetben vagy a saját elképzelése szerint, a fejlődésben megrekedt ember kielégíti az egalitarizmusát és saját törekvésének hiányát valami nála magasabb iránt, amit egyébként tagad is. Ebből erednek a szórákozott tudósról szóló viccek, a rossztanuló Einsteinról szóló marhaságek, az egyes zsenik különiségei iránti közös érdeklődés, illetve az értékek viszonylagosítása.

A közönséges embert közönséges dolgok foglalkoztatják. Nem a Janikról van szó, akik kényelmesen bőfögnek a tévé előtt meccset nézve, mert ők egyelőre ennyire képesek, hanem azokról, akiknek van hátterük, akik művelteknek hiszik magukat. Ebbe a fajtába tartoznak azok is, akik néha szimfoni-

kus koncertre mennek (nem kamarakoncertre, mert ott kevesebben látnák őket), akik áléletrajzi, fantazmagorikus filmeket néznek és pufogatják a közhelyeket. Ez a fajta álközönség úgy tartja, természetes, hogy a művész szenved, és nem talál megértésre életében. Ez az úgynevezett közönség tolong az évadnyitó- és -záró Beethovenkoncerteken, de a szeme se rebben a mai zene hallatán, és ha kortársa lett volna, kinevette volna a zeneszerzőt, mint a falu bolondját, aki megijeszti a teheneket a mezőn a fura hadonászásával, vagy az uraság visszamaradott rokonának hitte volna (megtörtént esetek Gneixendorfból 1826-ból, bár a Beethovent ismerők szerint ő volt a legnagyobb élő zeneszerző).

A süketség – a személyt érintő és értelmezhető tragikuma ellenére – mégsem akkora akadály egy zeneszerző számára, mint mondjuk a vakság egy festő vagy a lábak elvesztése egy futballista számára. Egy zeneileg és érzelmileg hiperintelligens személy, aki nem hirtelen, hanem fokozatosan, évtizedek alatt veszíti el a hallását, mint Beethoven (egyések szerint nem is teljesen süketült meg és nem állandó jelleggel, ezért is készítettett kupolaformájú rezonátort az utolsó zongorájára), megőrzi alkotó képzetét és belső hallását, ezek nélkülözhetetlenek

bármely komoly zeneszerző számára. Egy vak festő hiába kísérletezne az általa elképzelt képek vászonra vetésével, mert nem tudná ellenőrizni a festékaanyagot, ellenben egy süket zeneszerző leírhatja a hangjegyeket (ez is egyik előnye ennek a szükséges rossznak, a kottának mint közvetítőnek a képzelet és a hangok között).

A félművelteknek azonban sokkal könnyebb a zeneszerző személyes megjelenéséhez kötődniük, mert alkotásainak zenei, érzelmi és lelki változatosága, mélysége számukra elérhetetlen. Csak egy példa, nem túl összetett és emelkedett, de bizonyára sokan most hallják először: Beethoven nem azért harcolt a „Sorssal” az *V. szimfóniájában*, hogy süketiségét legyőzze (hogyan?), hanem a forradalmi Franciaország dalmait ültette át zenekari kivitelben az akkori Ausztria rendőrállami légkörébe. Ha pedig a félműveltek valódi csúcsokat akarnak, meghallgathatják a *Nagy fúgát*, az utolsó kvartetteket és szonátákat vagy a *Missa solemnist* (de vajon meg tudnák-e?).

A félműveltek esetleg meglepődnek azon, hogy nem Beethoven az egyetlen ismert süket zeneszerző. Egyesekről biztosan nem hallottak (néhány esetben ez érthető is), de mások a zenetörténet fontos alkotói, és értékes munkákat hagytak ránk. Tehát Beethoven művei nem azért nagyok, mert ő süket volt (elismerem, legtöbbször nem a zeneszerző süketisége jut eszembe, ha ezekről a művekről van szó, inkább az alkotások emelkedettsége és gazdagsága).

Az egyik ilyen „süket zeneszerző” Johann Mattheson (1681–1764) volt, emellett tenor, zenetörténész és német diplomata, a barokk korszak zenei gya-

korlatának értékes adatforrása (noha polemizáló alkata némileg torzítja elméleti munkáinak egyes állításait). A sokoldalú Mattheson fő tevékenysége a hivatásos diplomácia volt, jól tudott angolul, de süketisége miatt 1728-ban visszavonult a hamburgi Szűz Mária-székesegyház kántori tisztségéből. Szerzeményeinek zöme vokális mű, köztük öt opera, több oratórium és kantáta, ám ezek szinte mind eltűntek a II. világháború után, és csak 1998 után kerültek vissza Hamburgba... Jerevánból.

William Boyce (1711–1779) Händel egyik angol epigonja volt, a késő barokk és a preklasszikus korszakban alkotott. Annak idején híres és elismert volt Angliában, nagyon sok művet szerzett majd’ minden műfajban, még Shakespeare-darabok előadásaihoz is komponált zenét, de mára teljesen elfeledték, kivéve egy szűk szakmai kört. Boyce-nak 1758-ra annyira megromlott a hallása, hogy feladta orgonista állását és a tanítást, ezután egy átfogó egyházzenei gyűjtemény kiadásával foglalkozott, beleértve olyan korábbi jelentős brit zeneszerzők munkáit is, mint William Byrd és Henry Purcell.

Boyce osztrák kortársa, Ignaz Holzbauer (1711–1783) hasonlóképpen kikerült mára a figyelem középpontjából. Ő a mannheimi zeneszerző-iskola képviselője, huszonöt évig volt a városban karmester (kappelmeister), s élete végére teljesen megsüketült. Terjedelmes munkássága 196 szimfóniát, 13 versenyművet és számos operát foglal magában, s bizonyos szerzeményeit – mint például a *Günther von Schwarzburg* (1777) című német operáját – Mozart is nagyra értékelte. Körülbelül az említett opera komponálásának idejében

kezdte elveszíteni hallását, de folytatta a zeneszerzést, egyébek mellett utolsó operája, a *Tancredi* is később (1783) készült el.

Más tézta Bedřich Smetana (1824–1884), a kiváló cseh romantikus zeneszerző, az ő leghíresebb műve a *Hazám* c. szimfonikus költemény (1874), annak is második fejezete, a *Moldva* (*Vltava*). Csak mellékesen, e mű fő témája ma Izrael állam himnusa (a Besszarábiában született zsidó emigráns, Shmuel Cohen feldolgozása révén), a dallam pedig egy román népdalban (*Cucuruz cu frunza-n sus*) is felbukkan, de több más közép-európai népzeneben (lengyelben, szlovénben, ukránban). Érdekes, hogy mindezek közös gyökere egy 1600-ban közreadott, *La Mantovana* vagy *Ballo di Mantova* (mantovai tánc) című reneszánsz táncmuzsika, szerzőjének Giuseppe Cencit, más néven Giuseppino del Biadót tekintik.

Smetanához visszatérve, ő 1874-re vesztette el hallását, előtte fülzúgással is kínlódott, de folytatta a komponálást, miután lemondásával felmentette magát mind színházbeli kötelezettségei alól, mind a kritikusok előtt. Házasságában elnyomottan és boldogtalanul élt aztán tovább a színháztól kapott éves nyugdíjból, a tanítványai és egy régi svéd szeretője által összegyűjtött pénzből. A közönség, a szakma és a kritikusok később értékelni kezdték, ám az elméje megbomlott 1883–84-ben, elmeegógyintézetbe utalták, s egy hónap múlva ott is halt meg, hivatalosan elmebajban (amit egyesek szerint a szifilisz okozott).

Egy másik jelentős zeneszerző, aki szintén süketiséggel küzdött, a francia Gabriel Fauré (1845–1924), a késő romantika és a modernizmus átmeneti korszakának képviselője. Ma leginkább a *Requiem*jéről ismert, de sok más is komponált, főként énekhangra és zongorára. Helyhiány miatt itt nem taglalhatjuk részletesebben zeneszerzői hatását. A párizsi konzervatórium igazgatói tisztségéből vonult vissza 1920-ban, elsősorban a hallásának (15 évvel korábban kezdődött) megromlása miatt, de ő is folytatta a zeneszerzést a halála előtti utolsó hónapokig; ekkor készült például az *e-moll vonós-négyese* is.

A főként Angliában jelentős Ralph Vaughan Williams (1872–1958) Ravel tanítványa volt, és operákat, baletteket, kamarazenét, kórusműveket, kilenc szimfóniát és egyéb műveket szerzett. Célul tűzte ki, hogy a zenét hozzáférhetővé és elérhetővé tegye bárki számára. A hallása az I. világháborúban romlott meg, amikor is tüzerként szolgált a francia fronton, de ő is komponált élete végéig.

„Mégis, a süketiség semmiben sem befolyásolta a [Beethoven] gondolkodásának lényegét. Kísértésbe hoz, hogy azt írjam: a süketiség a bensőjébe rekesztett őt, és segített neki, hogy zsenialitására összpontosítson, mivel elszigetelte őt annak a kornak minden ostobaságától és banalitásától, amelyben élt.” (A. Honegger, 1951)

(Megjelent a *Familia* 2022/10. számában, románból fordította *Máté Zsófia*)